

SLOVENŠČINA NA MADŽARSKEM V LUČI EKOLOŠKIH TIPOLOGIJ

Pawel Kowalski

Instytut Slawistyki PAN, Varšava

UDK 811.163.6'282.4(439=163.6)

V prispevku je predstavljena slovenščina na Madžarskem v luči ekoloških tipologij, ki upoštevajo zunajjezikovne spremenljivke in prikazujejo medstrokovni pristop k proučevanju jezikovnega položaja. Posamezne ekološke tipologije omogočajo karakteristiko položaja slovenskega jezika zunaj matične države Slovenije. Slovenščina je v tem smislu prikazana kot manjšinski jezik slovenske skupnosti na Madžarskem.

slovenščina, ekološke tipologije, porabski Slovenci, manjšinski jezik, Madžarska

In the paper the Slovene language in Hungary is presented in the light of ecological typologies which, based on extralinguistic variables, show the interdisciplinary approach in research into the language situation. Specific ecological typologies allow the characterisation of the Slovene language situation outside the Republic of Slovenia. The Slovene language in this case is considered as a minority language.

Slovene language, ecological typologies, Raba Slovane, minority language, Hungary

Uvod

Slovenščina je naravni jezik, kar pomeni, da je nastala na podlagi zgodovinskega razvoja posamezne etnične ali narodne skupine. Govori jo približno 2,2 milijona uporabnikov v Republiki Sloveniji in zunaj slovenskih meja.

Tradicionalne jezikoslovne klasifikacije se lahko razdeli na dva tipa: genetske in strukturalne (t. i. tipološke). Glede na genetske klasifikacije, ki delijo jezike v različne skupine na podlagi njihovega sorodstva, spada slovenščina v slovanske jezike, v skupino južno-slovanskih jezikov. Glede na strukturalne klasifikacije, ki delijo jezike na podlagi strukturalnih kriterijev in ki temeljijo na sistemskih (t. i. notranjih) lastnostih jezika, lahko slovenščino opredelimo kot jezik, ki je povprečno bogat s fonemi ter ima premični, svobodni in tonemski naglas.

Glede na oblikoslovni kriterij je slovenščina flektivni (sintetični) jezik. Za slovenščino je značilen stavčni red SVO (gl. npr.

Toporišič 2000). Glede na zemljepisni kriterij, ki upošteva terensko bližino jezikov, spada slovenščina v donavsko skupino jezikov, skupaj s češčino, slovaščino, madžarščino, srbščino in hrvaščino (ter bosanščino) (Majewicz 1989: 174). Za te jezike so značilni vzajemni stiki, ki povzročajo podobnost v okviru strukturalnih kriterijev. Vsi ti jeziki so bili pod močnim vplivom latinščine in od 17. stoletja tudi nemščine (prav tam: 174).

Poleg genetskih in strukturalnih klasifikacij so bile na nivoju raznih strok predlagane druge klasifikacije in tipologije, s pomočjo katerih se lahko opiše jezik. V prispevku bo – v okviru teoretskega pristopa, ki se imenuje ekologija jezika – slovenščina na Madžarskem predstavljena v luči ekoloških tipologij. V tem smislu je treba slovenščino videti kot manjšinski jezik slovenske manjšine na Madžarskem.¹ Pojem manjšinski jezik je v Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih opredeljen kot jezik, ki ga »tradicionalno uporabljajo na določenem ozemlju države državljani te države, ki sestavljajo

skupino, številčno manjšo od preostalega prebivalstva te države«, in se razlikuje »od uradnega jezika ali uradnih jezikov te države«.² Prispevek temelji na pregledu slovenske literature o Slovencih na Madžarskem (predvsem v Porabju). Metodološko se naslanja na svetovno literaturo.

Ekološke tipologije so modeli, ki upoštevajo zunajjezikovne spremenljivke jezika. Umeščamo jih v okvir ekologije jezika, za katero je značilen interdisciplinarni pristop k jeziku.³ Začetki ekologije jezika segajo v drugo polovico 20. stoletja, ko je Einar Haugen predstavil njena najpomembnejša vprašanja. Posamezne ekološke tipologije, ki metodološko izvirajo iz različnih strok, lahko štejemo za dopolnitev in hkrati razširjenje tradicionalnih strukturalnih in genetskih tipologij. Te tipologije upoštevajo bodisi jezikovne bodisi zunajjezikovne dejavnike, npr. družbeno-kulturne, sociološke, politične ali ekonomske.

V članku se bomo osredotočili le na izbrane tipologije. V nadaljevanju bo predstavljениh sedem ekoloških tipologij, ki upoštevajo naslednje jezikovne spremenljivke: 1) področje jezikovne komunikacije; 2) funkcije; 3) standardizacijo, samostojnost, zgodovinskost in jezikovno vitalnost; 4) stopnjo uporabe jezika; 5) jezikovni status; 6) zvezo jezik – narod; 7) pomembnost in stopnjo uporabe.

Na Madžarskem živi približno tri tisoč Slovencev. Največja slovenska manjšina živi na območju Porabja, med Muro in Rabo, na avtohtonem območju naselitve Slovencev na Madžarskem. To so porabski Slovenci, ki govorijo v prekmurskem goričkem podnarečju. Na območju Porabja sta dva govora: gornjeseniški in števanovski (gl. npr. Zorko 2009: 13–27). V zadnjem času število prebivalcev v Porabju upada, predvsem zaradi

izseljevanja v druge predele Madžarske (prav tam: 15). Po podatkih popisa iz leta 2001 zunaj Porabja in Monoštra živi skoraj polovica vseh popisanih oseb s slovenskim materinim jezikom (Kozar 2007: 107). Statistični podatki kažejo, da število Slovencev na Madžarskem raste (gl. npr. Kovács 2007: 41–73). Vzroki za opuščanje vasi so povezani s političnimi spremembami v jugovzhodni Evropi in boljšimi življenjskimi možnostmi zunaj ruralnega okolja.

Jezikovni položaj slovenskega Porabja je specifičen. Poleg dominantnega, uradnega jezika, madžarščine, je v Porabju prisoten slovenski knjižni jezik, ki ga Slovenci uporabljajo v matični državi, in porabsko narečje, v pisni in govornjeni obliki. Kot pravi Valerina Perger (2009: 345), ima porabsko slovensko narečje »skoraj dvestoletno pisno tradicijo, v njem je mogoče gojiti vse funkcijske zvrsti z različnimi uporabnostmi nameni in različnimi registri. Danes se pojavlja predvsem v publicistični, strokovni in umetnostni funkcijski zvrsti, največ v govornjeni obliki na Radiu Monošter in v pisni obliki v časopisu *Porabje*, pa tudi v knjižnih izdajah«. Slovenci v Porabju in drugih predelih Madžarske znajo predvsem narečje, slovenski knjižni jezik obvladajo dokaj slabo (Munda Hirnök 2007: 31–39).

Tipologija glede na področje jezikovne komunikacije

Prva tipologija, na podlagi katere bo predstavljena karakteristika slovenščine na Madžarskem, je tipologija, ki jo je predlagal poljski jezikoslovec Antoni Furdal (2000: 181–182). Ločil je štiri področja jezikovne komunikacije: a) zasebni jezik; b) književno-umetnostni jezik; c) šolski in publicistični jezik; d) pravno-uradniški in učni jezik.

¹ Podobne ekološke tipologije so bile predlagane za predstavitev položaja ukrajinščine na Poljskem in manjšinskega jezika Lemkov na Poljskem (gl. Wysoczański 1996; Misiak 2006).

² Konvencija je dostopna na spletni strani: http://www.svetevrope.si/sl/dokumenti_in_publicacije/konvencije/148.

³ O paradigmi medstrokovnosti kot sredstvu za različna raziskovanja jezika gl. npr. Nečak Lük 2011; Waşık 1997.

Na podlagi tega je predstavil štiri jezikovne zvrsti:

1. jeziki, ki imajo samo zasebno sfero, brez književnosti,
2. jeziki, v katerih je napisana avtorska književnost in leposlovje (uporabljeni tudi v zasebni sferi),
3. jeziki, ki se (poleg zasebne sfere) uporabljajo v šoli, v umetnosti in v publicistiki,
4. jeziki, ki izpopolnjujejo vse socialne in državne funkcije, uporabljeni v vseh jezikovno-komunikacijskih situacijah.

V tej tipologiji je slovenščina, ki jo govori slovenska manjšina na Madžarskem, prevsem zasebni jezik z avtorsko književnostjo in leposlovjem, uporabljena v šoli in publicistiki (zvrst 3). Čeprav Elizabeta Bernjak (2009: 332) opozarja na pomanjkljivosti izobraževanja v slovenščini na Madžarskem:

Na Madžarskem se je slovenščina še v bližnji preteklosti poučevala le kot obvezni učni predmet ali se uporabljala v delno razširjeni vlogi v osnovni šoli; v srednji šoli se pojavlja kot izbirni predmet na ravni tujega jezika; na visokošolski ravni se v slovenščini izobražujejo samo učitelji [...]. Delni enosmerni dvojezični pouk se zaenkrat izvaja na gornjeseniški in deloma števanovski šoli pri nekaterih predmetih na razredni stopnji; monoštrska šola deluje po klasičnem modelu narodnostne šole, kjer ima slovenščina le status učnega predmeta.

V Porabju izhaja časopis *Porabje*, v katerem so objavljeni članki v porabskem narečju in knjižni slovenščini. Enkrat na leto izhaja *Slovenski koledar*. Leta 2005 je Francek Mukič izdal prvi porabski roman *Garaboncijaš*, ki ga je napisal v prekmurskem knjižnem jeziku. Dve leti pozneje je bil roman preveden v slovenski knjižni jezik z naslovom *Črnošolec* (Zorko 2009: 23). Leta 2011 je soboška založba izdala drugi roman tega avtorja *Vtrgnjene korenje*.

Tipologija, ki upošteva jezikovne funkcije

Tipologijo je predstavil William A. Stewart (1970: 540–541), ki je razdelil jezike

glede na funkcije; funkcijo jezika razume z vidika sociolingvistike, tj. kot mesto, kjer je jezik uporabljen v komunikaciji. Ločil je deset jezikovnih zvrsti:

1. uradna,
2. pokrajinska,
3. splošna,
4. mednarodna,
5. urbana,
6. skupinsko-specifična,
7. izobraževalna (učno sredstvo),
8. šolska (predmet pouka),
9. literarna,
10. bogoslužna.

V tej tipologiji lahko slovenščino na Madžarskem opredelimo kot pokrajinski, skupinsko-specifični jezik (zvrsti 2 in 6): slovenščino uporablja le slovenska manjšina na določenem območju Madžarske. Slovenščina izpopolnjuje pogoje za izobraževalni in šolski jezik – je učno sredstvo v šoli in predmet pouka (zvrsti 7 in 8). E. Bernjak (2008: 143) sicer opozarja na pomanjkljivosti obstoječega izobraževalnega modela v slovenskih šolah: »prisotnost slovenščine kot jezika komunikacije v porabskih šolah je vsekakor preskromna, da bi le-tem lahko dala pečat narodnostnih ustanov, takih, v katerih je javna raba slovenščine vsakodnevno prisotna in običajna. Šola je skromna priložnost za rabo manjšinskega jezika, sicer pa komunikacija v slovenščini v šoli kot državni ustanovi ni navada«. Slovenščina se v Porabju v redkih primerih uporablja tudi v cerkvi.

Tipologija, ki upošteva štiri dejavnike: standardizacijo, samostojnost, zgodovinskost in vitalnost

Na osnovi štirih dejavnikov, ki so: 1) standardizacija, 2) samostojnost, 3) zgodovinskost in 4) vitalnost, je Stewart (1968: 533–539) ločil naslednje jezikovne tipe.

Le za jezike tipa S je značilno, da izpopolnjujejo vse štiri dejavnike. Drugi predstavljajo različne kombinacije dejavnikov.

Položaj slovenščine na Madžarskem je zapleten. Slovenski knjižni jezik v matični

Tabela 1: Predstavitev možne družbene funkcijskosti jezika

Simbol	Tip	1) standardizacija	2) samostojnost	3) zgodovinskost	4) vitalnost
S	standardni	+	+	+	+
C	klasični	+	+	+	-
A	umetni	+	+	-	-
V	lokalni	-	+	+	+
D	narečje	-	-	+	+
K	kreolski	-	-	-	+
P	pidžin	-	-	-	-

državi izpopolnjuje vse štiri dejavnike. Drugačen pa je položaj slovenskega knjižnega jezika v Porabju, kjer ni sredstvo sporazumevanja – slovenska manjšina zna predvsem slovensko porabsko narečje. Na Madžarskem ni bilo vzrokov, da bi se iz narečja razvila ena standardna verzija. E. Bernjak (2007: 697) piše: »zaradi posebnega družbenega ustroja Slovencev v Porabju se standardna verzija manjšinskega jezika ni razvila, saj madžarska oblast slovenskega standarda ni pospeševala.« Posamezna dela porabskih Slovencev temeljijo na porabskem narečju in nimajo enega standarda. V Stewartovi tipologiji lahko torej jezik porabskih Slovencev opredelimo kot tip D (narečje).

Tipologija, ki temelji na stopnji uporabe jezikov

Stewart (1970: 542) je predlagal tudi tipologijo, ki temelji na stopnji uporabe jezikov, in sicer v njej upošteva odstotek ljudi, govorečih v danem jeziku, v razmerju do državne skupnosti. Stewart je ločil šest zvrsti:

1. > 75 %,
2. > 50 %,
3. > 25 %,
4. > 10 %,
5. > 5 %,
6. < 5 %.

Glede na stopnjo uporabe je slovenščina na Madžarskem jezik, katerega uporabniki ne predstavljajo več kot pet odstotkov govorečih

v državi (po zadnjem madžarskem državnem demografskem popisu šteje slovenska manjšina 2385 ljudi).⁴

Tipologija glede na jezikovni status

Tipologijo glede na jezikovni status je predlagal Jacek Perlin (1986: 5–23). Navedel je štiri sheme položaja manjšinskega jezika v državi:

1. uradni : neuradni,
2. razširjen na območju cele države : uporabljen na omejenem območju v državi,
3. kulturno močen : kulturno slab,
4. kodificiran : nekodificiran.

Na osnovi navedenih štirih opozicij je predlagal šest zvrsti manjšinskih jezikov:

1. uradni jezik, ki je kulturno močen, njegovi uporabniki niso omejeni pri dostopu do državnih, socialnih, gospodarskih dobrin; če obvladajo uradni jezik, niso omejeni v socialnem in gospodarskem napredku;
2. drugi uradni jezik v državi, kulturno slab; če manjšinska skupina uporablja le-ta jezik, je socialni in gospodarski napredek omejen;
3. uradni jezik na območju državnega teritorija; uporaba in znanje večinskega jezika je nujnost pri socialnem in gospodarskem napredku;
4. neuradni jezik, ki je kulturno močen; njegovi uporabniki imajo omejen dostop do

⁴ http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_00_2011.pdf

državnih dobrin, če ne znajo večinskega jezika

5. neuradni jezik, kulturno slab, ampak kodificiran; pridobivanje večinskega jezika je nujno za socialni in gospodarski napredek; deloma je uporabljen pri pouku v šoli, v založbah ter tudi zunaj družinskih stikov;
6. neuradni jezik, kulturno slab, ni kodificiran, jezik le zasebne (družinske) komunikacije.

Glede na Perlinovo tipologijo je slovenščina na Madžarskem neuradni jezik, njen položaj je mogoče opredeliti kot kulturno slab, pridobivanje jezika večine (madžarščine) je nujnost za družbeni in gospodarski napredek; v Perlinovi tipologiji sodi slovenščina v zvrst 5.

Tipologija glede na zvezo jezik – narod

Tipologijo je predlagal Dubravko Škiljan (1988: 26–29), ki je izločil dva modela zveze: nacija-jezik-država (tip A) ter nacija-jezik (brez države) (tip B). Model nacija-jezik (brez države), je razdelil na tri podtipe: B1: nacija-jezik z endoglosijo (skupina uporablja samo en jezik, avtohtoni jezik je povzdignjen v status jezika javne komunikacije); B2: nacija-jezik z egzoglosijo (več kot ena skupina govori v enem jeziku, zato lahko funkcijo jezika javne komunikacije izpopolnjuje neavtohtoni jezik); B3: nacija-jezik z diglosijo in poliglosijo (ena skupina govori več kot v enem jeziku in vsak jezik je materinski) (Lubaš 2008: 136–137). Škiljanovo tipologijo je razširil Wladyslaw Lubaš. V okviru modela nacija-jezik-država loči dva podtipa: A1: položaj, ko v državi prevladuje jezik ene nacije, drugi jeziki pa so podrejeni (položaj manjšinskega jezika); A2: položaj, ko je v državi več kot en jezik enakopraven, v konstituciji ni dominantnega jezika (jezikovni položaj v bivši Jugoslaviji).

V Škiljanovi in Lubašovi tipologiji slovenščina na Madžarskem ustreza tipu A1 – manjšinski jezik v položaju, ko je v državi en dominantni jezik: madžarščina.

Tipologija, ki temelji na pomembnosti jezikov in stopnji uporabe

Zadnja tipologija v prispevku je tipologija jezikov Charlesa A. Fergusona (1966: 309–315), ki upošteva pomembnost jezikov in stopnjo uporabe jezika. Ferguson je razlikoval večje (glavne) jezike, majhne (male) jezike in jezike, ki imajo posebni status. Za glavni jezik v državi je imel jezik, ki izpopolnjuje vsaj enega izmed naslednjih pogojev:

- a) govori ga več kot 25 odstotkov ljudi v državi ali več kot milijon ljudi,
- b) je uradni jezik,
- c) je jezik pouka v več kot 50 odstotkih vseh srednjih šol v državi.

Mali jezik je jezik, ki:

- a) ga govori manj kot 25 odstotkov, vendar ne manj kot 5 odstotkov ljudi v državi,
- b) je lahko predmet pouka v višjih razredih osnovne šole.

Glede na navedeno tipologijo je slovenščina kot jezik slovenske manjšine mali jezik, saj ga ne govori več kot 25 odstotkov ljudi na Madžarskem ter je predmet pouka v višjih razredih v osnovni šoli v Porabju.

Zaključek

Glede na v prispevku navedene ekološke tipologije se lahko položaj slovenščine na Madžarskem (predvsem v Porabju) opredeli z različnih zornih kotov; ta položaj se lahko primerja z drugimi jeziki v okviru teoretskega pristopa, ekologije jezika. Slovenščina kot manjšinski jezik je na Madžarskem mali jezik, pripadniki slovenske skupnosti ga uporabljajo predvsem v zasebni sferi, družinski komunikaciji (porabsko narečje). Znanje madžarščine je nujnost pri gospodarskem in socialnem napredku. Funkcijsko je madžarščina za pripadnike slovenske manjšine najpogostejši jezik. Slovenščina ima podporo slovenskih institucij. Uporabljena je v šoli in publicistiki, bodisi v knjižni zvrsti ali v narečju. Prihodnost slovenščine na Madžarskem (v Porabju) je odvisna predvsem od jezikovne politike za slovensko manjšino.

E. Bernjak (2005: 300) trdi, »da bi z razvijanjem strategije učinkovitih jezikovnih rešitev slovenščina v Porabju spet lahko postala primarno sporazumevalno sredstvo jezikovne skupnosti in dobro izhodišče za poglobitev kompetence, za razvijanje dejanske dvo- in večjezičnosti ter za rabo v novih komunikacijskih področjih.«

Literatura

- BERNJAK, Elizabeta, 2005: Sociolingvistični problemi pri slovenski manjšini na Madžarskem. Vesna Mikolič, Karin Marc Bratina (ur.): *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: Univerza na Primorskem. 219–243. [http://www.zrs.upr.si/media/uploads/files/Slovenscina_in_njeni_uporabniki\(3\).pdf](http://www.zrs.upr.si/media/uploads/files/Slovenscina_in_njeni_uporabniki(3).pdf)
- BERNJAK, Elizabeta, 2007: Medjezikovni transfer – strategije zapolnjevanja vrzeli v strokovnem besedišču manjšinskih jezikov ob slovensko-madžarski meji. Irena Orel (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika. Obdobja 24*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 697–709. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/sim24/Bernjak.pdf>
- BERNJAK, Elizabeta, 2009: Prenova dvojezičnega šolstva v čezmejni regiji ob slovensko-madžarski meji. Irena Novak Popov (ur.): *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 330–341.
- FERGUSON, Charles A., 1966: National Sociolinguistic Profile Formulas. William Bright (ur.): *Sociolinguistics: Proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference 1964*. Hague, Paris: Mouton. 309–324.
- FURDAL, Antoni, 2000: *Językoznawstwo otwarte. Wydanie trzecie poprawione i uzupełnione*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- KOVÁCS, Attila, (2007): Številčni razvoj Slovencev v Sombotelu, Budimpešti in Mosonmagyaróváru v luči statističnih podatkov in pričevanj intervjuvancev. *Etnologija Slovencev na Madžarskem = A Magyarországi szlovének néprajza 5/1*. 41–73. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovenek/a_magyarorszagi_szlovenek_neprajza_5/pages/004_Stevilcni_Razvoj_Slovencev.htm
- KOZAR, Marija, 2007: Ohranjanje tradicionalne kulture med Slovenci v Sombotelu, Budimpešti in Mosonmagyaróváru. *Etnologija Slovencev na Madžarskem = A Magyarországi szlovének néprajza 5/1*. 107–134. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovenek/a_magyarorszagi_szlovenek_neprajza_5/pages/006_Ohranjanje_Tradicionalne.htm
- LUBAŚ, Władysław, 2008: Jak język w krajach słowiańskich »utożsamia«/»identyfikuje« narodowość? Stanisław Gajda (ur.): *Tożsamość a język w perspektywie slawistycznej*. Opole: Drukarnia Wydawnictwa Świętego Krzyża. 133–148.
- MAJEWICZ, Antoni, 1989: *Języki świata i ich klasyfikowanie*. Warszawa: PWN.
- MISIAK, Małgorzata, 2006: *Łemkowie. W kręgu badań nad mniejszościami etnolingwistycznymi w Europie*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- MUNDA HIRNÖK, Katalin, 2007: Metodološka izhodišča k raziskavi »Položaj Slovencev zunaj območja avtohtone poselitve«. *Etnologija Slovencev na Madžarskem = A Magyarországi szlovének néprajza 5/1*. 31–39. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovenek/a_magyarorszagi_szlovenek_neprajza_5/pages/003_Razprave_Tanulmanyok.htm
- NEČAK LŮK, Albina, 2011: Medstrokovni pristopi v slovenskih etničnih študijah. Simona Kranjc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja 30*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 329–335. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp30/Zbornik/Necak%20Luk.pdf>
- PERLIN, Jacek, 1986: Przedmowa. Sytuacja językowa w Hiszpanii w świetle ogólnych zagadnień socjolingwistyki. Jose M. Tortosa: *Polityka językowa a języki mniejszości*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- PERGER, Valerija, 2008: Ohranjanje slovenščine v narodnostni šoli v Porabju. Miran Košuta (ur.): *Slovenščina med kulturami. Slovenski slavistični kongres*. Celovec.
- PERGER, Valerija, 2009: Vloga porabskega narečja pri ohranjanju narodnostne identitete v Porabju na Madžarskem. Irena Novak Popov (ur.): *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 343–356.

- STEWART, William A., 1968: A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism. Joshua. A. Fishman (ur.): *Readings in the Sociology of Language*. Hauge, Paris: Mouton. 531–545.
- ŠKILJAN, Dubravko, 1988: *Jezična politika*. Zagreb: Naprijed.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- WĄSIK, Zbigniew, 1997: Systemowe i ekologiczne właściwości języka w interdyscyplinarnych podejściach badawczych. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- WYSOCZAŃSKI, Włodzimierz, 1996: Ekologia języka ukraińskiego w Polsce. *Acta Universitatis Wratislaviensis. STUDIA LINGUISTICA XVII*. Wrocław. 57–79.
- WYSOCZAŃSKI, Włodzimierz, 1999: Ekologia języka jako dyscyplina heterogenicznego opisu języka. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 55. 63–76. <http://www.mimuw.edu.pl/polszczyzna/PTJ/b-WUW/55/03-wysocz.pdf>
- ZORKO, Zinka, 2009: Prekmursko goričko podnarečje v Porabju na Madžarskem. Irena Novak Popov (ur.): *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 13–27.